

τῆς σαγήνης πού ἀσκει ἀργότερα στὸν ἀναγνώστη ὀφείλεται καὶ στὸ γεγονός ὅτι ἐγγράφει στὸν ἴστό της τὴν περίσταση, τὸ θεσμικὸ πλαίσιο καὶ τὴ σύνθεση τοῦ κοινοῦ τῶν ἀποδεκτῶν.¹⁰ Εἶναι, τέλος, ἡ κατεξοχὴν ἐπικοινωνιακὴ πράξη πού σχετίζεται μὲ τὴ διαμεσολάβηση. Ὁ ὁμιλητὴς –εἴτε πρόκειται γιὰ δάσκαλο μπροστὰ στοὺς μαθητές του, γιὰ λόγιο πού ἀπευθύνεται σὲ εὐρύτερο ἢ εἰδικότερο κοινό, γιὰ πολιτικὸ ἢ διπλωμάτη πού ἐκπροσωπεῖ τὴ χώρα του σὲ ξένη χώρα– μεσολαβεῖ μὲ τὶς λέξεις καὶ τὶς χειρονομίες του, τὰ βιώματα καὶ τοὺς ὀραματισμούς του, ἀνάμεσα σὲ «κείμενα» καὶ τοὺς παραλήπτες τους. Ἡ «φωτεινὴ εἰκόνα» εἶναι ἡ πιὸ κατάλληλη μεταφορὰ: στίς παραμονές τοῦ πολέμου ὁ Καπετανάκης δείχνει στοὺς Ἕλληνες φοιτητές τοῦ («Ἀσκραίου») προσωπογραφίες τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Γκεόργκε· παραμονές τοῦ θανάτου του (1944) σχεδιάζει νὰ προβάλει σὲ ἡμερίδα τῶν Ἡνωμένων Ἐθνῶν τὶς ἀγιογραφίες τοῦ Κόντογλου καὶ τὸ *Κουφὸ σχολειὸ* τοῦ Γύζη.

Τὰ κείμενα τοῦ παρόντος διμεροῦς τόμου κατανέμονται σὲ 5 ἐνότητες. Μὲ ἐξαίρεση τὴν τελευταία («Ποίηση»), οἱ ὑπολοιπες ἀκολουθοῦν τοὺς διαδοχικοὺς σταθμοὺς τοῦ Δ. Κ. στὴ

Θεσσαλονίκη 2000, σ. 85-101. Ὁ Σεφέρ ἀναφέρεται σὲ τρία ἐπίπεδα: τῆς ἐκφορᾶς, τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς λειτουργίας.

10. Γιὰ τὴ διαλογικὴ φύση τοῦ ἐκφωνήματος καὶ τὴν ἔννοια τῆς ἀπευθυντικότητας», βλ. ἐνδεικτικὰ Michael Holquist, *Διαλογικότητα. Ὁ Μπαχτὴν καὶ ὁ κόσμος του*, μτφρ. Ἰωάννα Σταματάκη, Gutenberg, Ἀθήνα 2014, ἰδίως σ. 111-116. Γιὰ τὴ σημασία τῶν θεσμικῶν παραγόντων στὴ διαδικασία παραγωγῆς καὶ διάχυσης τῶν μηνυμάτων, βλ. ἐπίσης τὸ κλασικὸ δοκίμιο τοῦ Stuart Hall, «Encoding / Decoding» στὸν τόμο: Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe, Paul Willis (ἐπιμ.), *Culture, Media, Language*, Hutchinson, Λονδίνο 1980, σ. 128-138.

φοιτητική, τή διδακτική (Βιβλίο Α΄) καί τή συγγραφική, πολιτική διαδρομή του (τὴν ἀγγλόφωνη, Βιβλίο Β΄), ἀντανεκλώντας παράλληλα τὴν ἐνασχόλησή του μὲ διαφορετικὰ εἶδη λόγου. Τὸ κριτήριο ἐδῶ εἶναι, ἐπομένως, χρονολογικὸ καί εἰδολογικὸ μαζί. Προσθέτω σύντομες παρατηρήσεις καί διευκρινίσεις γιὰ τὴν κάθε ἐνότητα.

ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

Πρόκειται γιὰ κείμενα εἰσηγήσεων σὲ φροντιστήρια, σεμινάρια ἢ φοιτητικούς συλλόγους, ἀπὸ τὶς περιόδους τῆς Ἀθήνας, τῆς Χαϊδελβέργης καί τοῦ Καίμπριτζ – ἔγνη τοῦ περάσματος του ἀπὸ τὶς τρεῖς πανεπιστημιακὲς κοινότητες. Οἱ ὁμιλίες τοῦ Δ. Κ. φανερώνουν τὴν πολυμέρεια τῶν ἐρεθισμάτων καί τῶν ἀναγνωσμάτων του καί τὴ σταδιακὴ μετατόπιση τοῦ ἐνδιαφέροντός του ἀπὸ τὴν κοινωνιολογία στὴ φιλοσοφία καί τὴ λογοτεχνία. Ἡ εἰσήγησή του γιὰ τὸν *Λεβιάθαν* τοῦ Χόμπς («*Der absolutistische Beamtenstaat und Thomas Hobbes' Leviathan*»), γραμμένη, καθὼς εἶναι, τὴν ἐπομένῃ τῆς ἀνόδου τοῦ ναζισμοῦ στὴ Γερμανία, ἀποκτᾶ κι ἓνα πρόσθετο ἱστορικὸ ἐνδιαφέρον. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, στὴ μελέτη τῆς Χαϊδελβέργης γιὰ τὸν Προυστ ἀποκρυσταλλώνεται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ ἀντίληψή του γιὰ τὴ λογοτεχνία ὡς προνομιακὸ πεδίο τοῦ φιλοσοφεῖν. Ἐκρίνα σκόπιμο ἐδῶ νὰ παραβιάσω τὸ κριτήριο τῆς χρονολογικῆς κατάταξης γιὰ νὰ συμπεριλάβω στὴν ἴδια ἐνότητα τὴ γερμανικὴ καί τὴ γαλλικὴ ἐκδοχὴ τῆς διάλεξης («*Das Philosophieren von Marcel Proust*»), «*Une Lecture sur Proust*»). Ἀπὸ μία ἄποψη, ὁ πεζογράφος τοῦ «*χαμένου χρόνου*» γεφυρώνει τὶς περιόδους καί συνθέτει τὰ νήματα τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τοῦ Δ. Κ.

ΟΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΟΥ «ΑΣΚΡΑΪΟΥ»¹¹

Ἡ Σχολή Ἀνωτέρας Λογοτεχνικῆς Μορφώσεως τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου («Ἀσκραῖος») λειτούργησε γιὰ τέσσερις ἀκαδημαϊκὲς περιόδους, τὰ ἔτη 1936-1941 (ἡ περίοδος διαρκοῦσε ἀπὸ τὸν Νοέμβριο ἕως τὸν Μάιο τοῦ ἐπόμενου ἔτους). Στεγαζόταν ἀρχικὰ στὴν Πλατεία Κλαυθμῶνος, Δραγατσανίου 6 – σὲ κοντινὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸν «Παρνασσό», ὅπου φιλοξενοῦνταν καὶ κάποιες ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ Συλλόγου.¹² Στὸ διπλανὸ κτίριο, Δραγατσανίου 8, ἦταν τὰ γραφεῖα τοῦ Ἀγγλοελληνικοῦ Συνδέσμου. Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καὶ τῶν καθηγητῶν καταρτιζόταν πρὶν ἀπὸ τὴν ἔναρξη τῆς περιόδου, ἀνανεωνόταν ὅμως κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἑξαμήνου, ἐνῶ προέβλεπε καὶ διαλέξεις ἀπὸ διαφορετικοὺς καθηγητὲς στὸ ἴδιο γνωστικὸ ἀντικείμενο (π.χ. «Ἐένη λογοτεχνία»). Οἱ παραδόσεις στὴ Σχολὴ διεξάγονταν ἀπὸ τὴ Δευτέρα ἕως τὸ Σάββατο, ἀπογευματινὲς ὥρες (6-8 ἢ 6-8:30 μ.μ.) ποὺ συνήθως μοιράζονταν ἀνάμεσα σὲ δύο ὀμιλητές.

11. Γιὰ τὸ ἱστορικὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Καπετανάκη στὸν «Ἀσκραῖο» βλ. καὶ στὴν «Εἰσαγωγή», τόμ. 1, Α', σ. 41-44. Γιὰ τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καὶ τὴ χρονολόγηση τῶν διαλέξεων, βλ. παρακάτω, «Συνοπτικὸ σημεῖωμα περὶ μαθημάτων καὶ χειρογράφων», σ. 95-100. Στὸ ἀρχεῖο τοῦ «Ἀσκραίου», ποὺ ἀπόκειται στὸ ΕΛΙΑ, περιλαμβάνονται τὸ καταστατικὸ τῆς Σχολῆς, διοικητικὰ καὶ οικονομικὰ ἔγγραφα, προγράμματα ἢ προσχέδια προγραμμάτων, προσκλήσεις ἐκδηλώσεων, ἡμερολόγια τῆς Ἀμπελά-Τερένσιο μὲ τὸν προγραμματισμὸ μαθημάτων (ποὺ ὡστόσο δὲν καλύπτουν ὅλες τὶς περιόδους), λευκώματα μὲ δημοσιεύματα στὸν Τύπο (ἀναγγελίες ἢ περιλήψεις διαλέξεων) καὶ κάποια -λίγα- χειρόγραφα διαλέξεων.

12. Στὴν αἴθουσα τοῦ «Παρνασσῶ» φιλοξενήθηκαν, γιὰ παράδειγμα, τὸ φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Συκουτρῆ (3.11.1937) καὶ ἡ φιλολογικὴ προσεπείδα γιὰ τὸν Κάλβο (30.3.1938).

Στους έγγραφοι μαθητές προσφέρονταν και μαθήματα δραματικής απαγγελίας και ὀρθοφωνίας («Ἐρμηνεία πεζοῦ καὶ ποιητικοῦ λόγου», «Τέχνη τοῦ προφορικοῦ λόγου») ποὺ δίδασκε ἡ Τζούλια Ἀμπελᾶ Τερέντσιο (4-6 μ.μ.). Κάποιοι ὁμιλητὲς χρησιμοποιοῦσαν στὰ μαθήματά τους τεχνολογία προβολῆς («φωτεινῶν εἰκόνων») – ὁ ἀρχαιολόγος Σπύρος Μαρινάτος ἦταν ἓνας ἀπὸ αὐτούς· ἴσως καὶ ὁ Καπετανάκης στὶς διαλέξεις του γιὰ τὴν τέχνη.

Τὸ πρόγραμμα τῶν μαθημάτων καὶ τὰ θέματα ποὺ πραγματευόνταν σὲ ἐβδομαδιαία βάση οἱ ὁμιλητὲς ἀναγγέλλονταν στὸν ἡμερήσιο καὶ τὸν περιοδικὸ Τύπο.¹³ Φαίνεται πὼς οἱ καθηγητὲς κατέθεταν ἐκ τῶν προτέρων τὰ κείμενα τῶν διαλέξεων τους στὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς· αὐτὰ περνοῦσαν ἀπὸ λογοκρισία,¹⁴ ἐνῶ κάποια ἀποστέλλονταν, ἐν μέρει ἢ ἐν ὅλῳ, σὲ ἐφημερίδες.¹⁵ Τὴν ἴδια πρακτικὴ συνεργασίας μὲ ἐκδότες ἐφημερίδων καὶ λογοτεχνικῶν περιοδικῶν θὰ πρέπει νὰ ἀκολουθοῦσαν καὶ οἱ διευθύνσεις ἄλλων σχολῶν, ἀκαδημαϊκῶν ἰδρυμάτων ἢ συλλόγων.¹⁶ Τὸ ἀκροατήριό του

13. Βλέπε, γιὰ παράδειγμα, στὴ στήλη «Διαλέξεις» τῆς *Καθημερινῆς* 3.3.1939: «Σήμερα Παρασκευή καὶ ὥραν 6 μ.μ. ὁ κ. Δημ. Καπετανάκης θ' ἀναλύσῃ τὴν «Φιλοσοφία τῆς συνθέσεως» τοῦ Ἔδγαρ Πόε. Ἐπίσης τὴν 7η μ.μ. ἡ κ. Ἑλλη Λαμπρίδη θὰ συνεχίσῃ τὴν Φιλοσοφία τῆς Ἱστορίας μὲ θέμα: «Παράγοντες ποὺ καθορίζουν τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη».)

14. Ἀνάμεσα στὰ χειρόγραφα τοῦ κύκλου «Αἰσθητικὴ» (LFP 155.4) σώζεται σημεῖωμα τοῦ Καπετανάκη, ποὺ συνόδευε μᾶλλον κάποια ἀπὸ τὶς διαλέξεις του: «Κυρίαν Τερέντσιο / Γιὰ τὴ λογοκρ. / Δ. Α. Καπετανάκης».

15. Οἱ περιλήψεις τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Δ. Κ. ποὺ ἔχω ἐντοπίσει στὸν ἡμερήσιο Τύπο ἀναπαράγουν αὐτοῦσια κομμάτια τοῦ κειμένου του.

16. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μὲ ἄλλους φορεῖς (σχολές, συλλόγους, ἑταιρεῖες) ποὺ διοργανώνουν μαθήματα ἢ μεμονωμένες διαλέξεις θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἰσχυρός. Σταχυολογῶ πρόχειρα κάποια ὀνόματα: Ἐταιρεία Γραμμάτων καὶ

«'Ασκραίου») ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τοὺς μόνιμους μαθητὲς – πού ὥστόσο θὰ πρέπει νὰ ἦταν λιγοστοί– καὶ τοὺς ἀχροατὲς πού ἔκοβαν εἰσητήρια γιὰ μία διάλεξη, γιὰ ἕναν κύκλο διαλέξεων ἢ ἕνα μήνα παρακολούθησης τῶν μαθημάτων (οἱ μαθητὲς καὶ φοιτητὲς δικαιούνταν ἔκπτωση 50% στὰ δίδακτρα). Σὲ δημοσίευμα τῆς *Πρωίας* (21.6.1937), συνταγμένο προφανῶς ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ «'Ασκραίου»), ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὴν πρώτη περίοδο λειτουργίας τῆς Σχολῆς ἡ προσέλευση τῶν ἀχροατῶν ἀυξήθηκε ἀλματωδῶς ἀπὸ 376 ἄτομα τὸν Δεκέμβριο στὰ 500 τὸν Ἰανουάριο, 690 τὸν Φεβρουάριο, 810 τὸν Μάρτιο, 820 τὸν Ἀπρίλιο. Βέβαια, ὅπως σημειώνει ὁ μικρόχολος συντάκτης τῆς *Νέας Ἑστίας*, οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ δὲν δίνουν τὴν ἀκριβῆ εἰκόνα τῶν πραγμάτων: «δὲν διευκρινίζουν ὅμως ὅτι δὲν ἦσαν ἀχροαταὶ ἑνὸς καθηγητοῦ, ἀλλὰ ὅλων μαζί τῶν διδασκόντων καὶ ὅλων μαζί τῶν μαθημάτων κάθε μῆνος». ¹⁷ Τὸ ἀχροατήριο τοῦ Καπετανάκη θὰ πρέπει πράγματι νὰ ἦταν μικρό. Ἴσως καὶ αὐτὸς νὰ ἦταν ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἀναγκάστηκε νὰ διακόψει πρόωρα τὸν κύκλο μαθημάτων του γιὰ τὴν «Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας». Στους πιστούς, πάντως, συγκαταλέγονταν ὄχι μόνον φοιτητὲς μὲ πνευματικὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἀνησυχίες –ὁ Ἰωάννης Φικιώρης ἦταν

Τεχνῶν (στὸν Πειραιά), Ἑταιρεία τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ, Ἑταιρεία Εὐβοϊκῶν Σπουδῶν, Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία Θεσσαλῶν, Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο, Ἰνστιτοῦτο Ἀγγλικῶν Σπουδῶν καὶ Ἀγγλοελληνικὸς Σύνδεσμος, Ἱταλικὸ Ἰνστιτοῦτο, Σύλλογος Μεσαιωνικῶν Γραμμάτων, Σύλλογος «Τριῶν Ἱεραρχῶν», Δικηγορικὸς Σύλλογος, Λύκειο Ἑλληνίδων, Χιακὴ ἀδελφότητα «Κοραχίς», ὀργάνωση «Ἐθνικῆς Ἀναγεννήσεως». Εἶναι ἐπίσης σαφὲς ὅτι οἱ ἐκδότες ἔχουν τὶς προτιμήσεις τους σὲ συλλόγους καὶ ἑταιρεῖες πού προβάλλουν στὶς σελίδες τους.

17. Στὴ στήλη («Περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες») τοῦ περ. *Νέα Ἑστία* 22/253 (1.7.1937), σ. 1034.

Ένας από αυτούς – αλλά και άνθρωποι τῶν γραμμάτων και τῶν τεχνῶν τῆς γενιᾶς τοῦ Καπετανάκη, πού ἀφουγκράζονταν τὴν κίνηση μὲ τὰ μάτια στραμμένα στὴν Εὐρώπη. Ἦταν, δηλαδὴ, ὁ « Ἀσκραῖος » ἕνα ἀπὸ τὰ στέκια τῶν νέων τῆς ἐποχῆς: ὁ Ἐλύτης τὸ μνημονεύει πλαί στο βιβλιοπωλεῖο « Πυρσός » καὶ τὸ μπάρ τοῦ « Ἀπότσου ». ¹⁸

Ὁ Καπετανάκης δίδαξε στὸν « Ἀσκραῖο » ἀπὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1937 ἕως τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1939 – πρόλαβε δηλαδὴ δύο ἀκαδημαϊκὲς περιόδους πρὶν τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Ἀγγλία. Τὴν ἴδια περίοδο ἔγραφε τὶς μελέτες πού δημοσίευσε στὸ Ἀρχεῖον Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν (στὴν ἀναγγελία τῆς ἔναρξῆς τοῦ κύκλου τῆς « Αἰσθητικῆς » παρουσιάζεται ὡς « διδάκτωρ τῆς Ἑιδελβέργης καὶ συγγραφέας τῆς “Μυθολογίας τοῦ Ὁραίου” »). Σὲ κάποιες ἀπὸ τὶς διαλέξεις του ἀναπαράγει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὶς μελέτες του, προσαρμόζοντας κάποτε τὸ περιεχόμενο ἢ καὶ τὴ γλώσσα. Οἱ ἐπαναλήψεις πού συναντᾶμε στὰ κείμενα, ὠστόσο, ὀφείλονται καὶ σὲ δύο ἐπιπρόσθετους λόγους: τὴ διδακτικὴ του μεθοδολογία, πού τὴν ψηλαφοῦμε σὲ κάθε πτωγύρισμα τοῦ λόγου, κάθε σύνοψη, κάθε ἀπεύθυνση στὸ κοινὸ του: καὶ τὸ δεδομένο τῶν μεταβαλλόμενων ἀκροατηρίων, πού τὸν ἀναγκάζει νὰ ὑπενθυμίζει στὴν ἀρχὴ κάθε διάλεξης τὸ περιεχόμενο τῆς προηγούμενης.

Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὅποια ἀπήχηση βρῆκαν τὰ κηρύγματα τοῦ « νεαροῦ αἰσθητικοῦ » – μένει καὶ τοῦτο νὰ δειχτεῖ –, τὰ κείμενα ἀπὸ μόνον τους μαρτυροῦν τὴν προσπάθειά του νὰ

18. Βλ. τὴ μαρτυρία τοῦ Ἐλύτη στὸ « Χρονικὸ μῆς δεκαετίας », Ἀνοιχτὰ χαρτιά, Ἰκαρος, Ἀθήνα 1982, σ. 371. Στὶς διαλέξεις τοῦ Καπετανάκη ἀναφέρεται καὶ ὁ Τσαρούχης, « Ὡς ὑετός ἐπὶ πόκον », Ἡ Λέξη, 47 (1985), σ. 717.

είσαγάγει νέα αντικείμενα και προοπτικές καινοτόμες, να ανακινήσει το ενδιαφέρον για μιὰ σειρά ἀπὸ γραμματειακὰ εἶδη (βιογραφία καὶ αὐτοβιογραφία, ἐπιστολογραφία, ἡμερολόγιο, μαρτυρία) καὶ νὰ μορφώσει ἐντέλει ἓνα κοινὸ δεκτικὸ στὶς πνευματικὲς καὶ πολιτισμικὲς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς. Διατρέχει ἔτσι τὴν ἱστορία τῆς αἰσθητικῆς, μὲ ἀναφορὲς κυρίως στὴ γερμανόφωνη παράδοση· ἀντιπαραβάλλει στὸ ἀρχαιοελληνικὸ ἰδεῶδες τοῦ Κάλλους τὶς αἰσθητικὲς ζητήσεις τῶν Δυτικοευρωπαίων ζωγράφων γιὰ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα· παρουσιάζει τὴ φιλοσοφία τῆς ὑπόστασης τοῦ Κάρλ Γιόσπερς καὶ τοὺς φιλοσόφους τοῦ ἀτέρμονου στοχασμοῦ Φρήντριχ Νίτσε καὶ Σαίρεν Κίρκεγκωρ· ἐξετάζει τὸν Πόου καὶ τὸν Μπωντλαίρ ὡς ποιητὲς τῆς νεωτερικότητος· στέκεται στὴν πολιτικὴ διάσταση τῆς ποίησης τοῦ Στέφαν Γκεόργκε· ἐρμηνεύει τὴν ἐπιστολογραφία τοῦ Βίνσεντ Βὰν Γκόγκ· ἀναφέρεται ἐκτενῶς στὴν ἐπιστήμη τῆς φυσιογνωμικῆς· καί, μὲ ἀφορμὴ τὰ μαθήματα ἰνδικῆς φιλοσοφίας ποὺ παραδίδει, εἰσάγει ἀπὸ πολὺ νωρὶς τὸ δίπολο Ἐνατολή-Δύση καὶ τὴν προβληματικὴ τοῦ ὀριενταλισμοῦ. Γιὰ τοὺς σκοποὺς τῶν διαλέξεών του, τέλος, μεταφράζει ἓνα μεγάλο σῶμα κειμένων: βιογραφικὲς ἀφηγήσεις γιὰ τὸν Βίνκελμαν, τὸν Γκαϊτε καὶ τὸν Χαίλντερλιν, ἐκτενὴ χωρὶα ἀπὸ τὶς πραγματεῖες τοῦ Βίνκελμαν, ἀπὸ τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Χάμαν καὶ τοῦ Κίρκεγκωρ, καὶ ἀπὸ τὰ φυσιογνωμικὰ ἀποσπάσματα τοῦ Λάβατερ· ποιήματα τῶν Γκαϊτε, Γκεόργκε, Πόου, Μπωντλαίρ, Οὐίτμαν.

ΤΑ ΔΟΚΙΜΙΑ ΤΟΥ ΚΑΙΜΠΡΙΤΖ

Τὰ δοκίμια ποὺ παρουσιάζονται στὸ Μέρος Γ' τοῦ παρόντος τόμου (Βιβλίο Β'), γράφτηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πρώτου

ἔτους φοίτησης τοῦ Δ. Κ. στο Κολέγιο Κίνγκς τοῦ Καίμπριτζ, φθινόπωρο 1939-ἄνοιξη 1940. Πρόκειται γιὰ ἐργασίες ποὺ ἐκπονήθηκαν στο πλαίσιο τῶν φοιτητικῶν του ὑποχρεώσεων.¹⁹ Ὁ Καπετανάκης ὑπογράφει πάντα στο τέλος καὶ χρονολογεῖ τὰ κείμενά του (μόνο τρία ἀπὸ αὐτὰ παραμένουν ἀχρονολόγητα, ἐνῶ τὸ δοκίμιο γιὰ τὸν Κήτης δὲν σώζεται στὴν πλήρη μορφή του). Οἱ μελέτες εἶναι προπαρασκευαστικές: ὁ φοιτητὴς διατρέχει τὸν κανόνα τῆς βρετανικῆς λογοτεχνίας, ἀπὸ τὸν Τσῶσερ, τὸν Σαίξπηρ καὶ τὸν Ντράιντεν, τοὺς μεταφυσικοὺς καὶ ρομαντικοὺς ποιητές, τοὺς μεγάλους δοκιμιογράφους καὶ ἐπιστολογράφους τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα, ἕως τὰ μυθιστορήματα τῆς Τζέιν Ὦστιν. Σταθερὸ εἶναι πάντως τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸ νόημα τῆς ποίησης, στὴν κοινωνικὴ καὶ τὴ μεταφυσικὴ τῆς διάσταση, ἐνῶ φανερὴ εἶναι ἡ προτίμησή του σὲ βιογραφικὲς πηγές καὶ ἰδίως στὴν ἐπιστολογραφία. Στὸς ἴδιους συγγραφεῖς (καὶ συχνὰ στὰ ἴδια ἔργα καὶ τὰ ἴδια ἐρωτήματα) θὰ ἐπιστρέψει ἀργότερα, στο συνθετικὸ δοκίμιό του γιὰ τὴν ἀγγλικὴ ποίηση.²⁰

ΑΓΓΛΟΦΩΝΕΣ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ

Ἄν μὲ τίς διαλέξεις του στὸν «Ἄσκραϊο» ὁ Καπετανάκης προσπάθησε νὰ φέρει κάτι ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ ἐπικαιρότητα καὶ τὸ πνευματικὸ κλίμα τῆς Εὐρώπης στὴν Ἑλλάδα, στὶς ἀγγλόφωνες διαλέξεις του (1941-1944) ἡ προβληματικὴ ἀντιστρέφεται. Ὁ στόχος τώρα εἶναι νὰ προβάλει τὸν νεοελληνικὸ πολιτισμὸ καὶ νὰ δώσει μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν Ἑλλάδα

19. Βλ. σχετικὰ καὶ ΖΕΔΚ, σ. 147.

20. Βλ. «A View of English Poetry», τόμ. 1, Β', σ. 121-136.

καὶ τοὺς σύγχρονους "Ἕλληνες ἀπαλλαγμένη ἀπὸ στερεότυπα καὶ προκαταλήψεις (βλ. ἰδίως τὰ ἔργα «The Modern Greek Mind» καὶ «The Greeks as Human Beings and Europeans»). Ἀπὸ τῆ στιγμῆ μάλιστα πὺ ἀναλαμβάνει ὑπερσσιακὰ καθήκοντα κι ἐγκαθίσταται στὴν ἀγγλικὴ πρωτεύουσα, ἡ εὐθύνη εἶναι διπλή: αὐτὴ τοῦ λογοτέχνη καὶ λογίου μὲ τίς ἐπαφές του στὸ χῶρο τῆς βρετανικῆς διανόησης καὶ τῶν ἐκδόσεων καὶ αὐτὴ τοῦ ὑπαλλήλου στὸ Γραφεῖο Τύπου τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης στὸ Λονδίνο. Ὡς διανοούμενος καὶ ἐκπρόσωπος τῆς ἑλληνικῆς κυβέρνησης προσκαλεῖται νὰ μιλήσει σὲ ποικίλα ἀκροατήρια, σὲ πανεπιστημιακὰ ἰδρύματα καὶ βιβλιοθήκες, τοπικοὺς συλλόγους καὶ κοινότητες, στὸ Λονδίνο καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς Ἀγγλίας: School of Slavonic and East European Studies, University of London, βιβλιοθήκη John Rylands στὸ Μάντσεστερ, Greek House, Rotary Club τοῦ Μπράιτον καὶ ἄλλοῦ. Στὴν ἐνότητα τῶν διαλέξεων ἐντάσσεται καὶ ἡ ὁμιλία πὺ ἐκφώνησε στὴν Ἀνατολικὴ Ὑπηρεσία τοῦ ραδιοφώνου τοῦ BBC, ὅπου ἀπευθύνεται ὡς «Ἕλληνας ποιητῆς καὶ φιλόσοφος» στοὺς Ἰνδούς, πὺ ἀντιμετωπίζουν τὴν περίοδο ἐκείνη τὴν ἀπειλὴ τῆς ἰαπωνικῆς εἰσβολῆς («The World I Hope for»). Τὸ κεφάλαιο ἐδῶ κλείνει μὲ τίς δύο ὄψιμες διαλέξεις του γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴ νεοελληνικὴ ποίηση («An Introduction to Modern Greek Poetry», «Modern Greek Painting») – προγραμματισμένες νὰ δοθοῦν στὶς ἀρχές τοῦ 1944, καὶ πὺ διαβάστηκαν τελικὰ ἀπὸ ἄλλους στὴ θέση του. Περισσότερα τεκμήρια σχετικὰ μὲ τὸ πλαίσιο καὶ τὴν ἀπήχηση τῶν διαλέξεων παρατίθενται στὶς σημειώσεις.

Προσθέτω τέλος πῶς, πέρα ἀπὸ τὴ συμβολὴ τοῦ ἐκπατριμένου ποιητῆ στὴ δημιουργία ἑλληνοβρετανικῶν πνευ-

ματικῶν δικτύων καὶ «ζωνῶν ἐπαφῆς» ποὺ θὰ καρποφορήσουν στὸν μεταπολεμικὸ κόσμο, ἡ συνολικὴ του δράση στὴν Ἀγγλία θὰ πρέπει νὰ ἀποτιμηθεῖ καὶ στὸ πλαίσιο τῆς στρατευσῆς του στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία. Ἀντιγράφω, ἐνδεικτικὰ, ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγόριου Σαρρῆ, ἐκπροσώπου τοῦ ἐλληνικοῦ Ὑπουργείου Πληροφοριῶν στὸ Μάντσεστερ, τὴν περίοδο ποὺ τὸ ὄνομα τοῦ Καπετανάκη ἔχει ἀρχίσει νὰ συνδέεται μὲ τὸν κύκλο τοῦ Τζὸν Λέμαν:

Ἀναφορικῶς μὲ τὰς ὁμιλίαις μας γιὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος, ἐσκέφθηκα ὅτι ὁ καλλίτερός μας σύμμαχος θὰ ἦτο ὁ κόσμος τῶν λογίων καὶ ποιητῶν –ὡς συνέβη στὴν ἐπανάσταση– ἐὰν ἐγίνετο ἡ κατάλληλος ἐνέργεια, καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς δικούς μας δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάμη καλλίτερα ἀπὸ σᾶς. Μιὰ σθεναρὴ ὑπεράσπιση τῶν δικαίων μας ἀπὸ τὰ ξακουστὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων θὰ ἀποστόμωνε καὶ θὰ κατεσίγαζε τὰς ραδιουργίας καὶ τὰ ἐγκλιήματα τῆς πολιτικῆς ἀπέναντι τοῦ δικαίου. Ἐὰν κατορθώνατε νὰ στρατολογήσετε ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεώς μας τοὺς ποιητὰς καὶ λογίους μὲ τοὺς ὁποίους συνδέεστε –γιὰ τὸ ὅποιο εἴσθε ἀξιέπαινος– θὰ ἐκάμνατε γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν μεγαλύτερη ὑπηρεσία. Ὁ κόσμος τῶν ἰδεῶν στὴν ἐποχὴ μας ἔχει πολὺ μεγαλύτερη πέραση ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ ἴσως κανεὶς νὰ φαντασθῆ. ²¹

ΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ

Τὰ ποιήματα ποὺ παρουσιάζονται στὴν τελευταία ἐνότητα εἶναι λιγιστὰ καί, στὴν πλειονότητά τους, ἤδη γνωστὰ: μὲ

21. Ἐπιστολὴ τῆς 23ης Ἰουλίου 1943 (ΑΔΚ 3.3.14).

ἐξαίρεση τὸ ποίημα «Siege», δημοσιεύτηκαν ὅλα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καπετανάκη.

Ἀνάμεσα στὰ κατάλοιπα ποὺ δὲν συμπεριλήφθηκαν στὸν τόμο –κυρίως σπαράγματα δοκιμιακοῦ λόγου, ποιημάτων ἢ μεταφράσεων–, ξεχωρίζουν δύο κείμενα στὰ ὁποῖα θὰ ἤθελα νὰ σταθῶ. Τὸ πρῶτο εἶναι ἓνα ἀνολοκλήρωτο σχεδιάγραμμα μυθιστορήματος αὐτοβιογραφικῆς ἀφετηρίας, ποὺ χρονολογεῖται ἀνάμεσα στὰ 1940-1941. Τὸ κείμενο σῴζεται στὸ πρωτότυπο ἑλληνικό, στὸ ἀρχεῖο τῆς οἰκογένειας Καπετανάκη.²² Σῴζονται ἐπίσης, στὸ ἀρχεῖο τῆς Γενναδεῖου (ΑΔΚ 1.2.1 καὶ 1.2.2), κεφάλαια τοῦ ἐν λόγῳ μυθιστορήματος σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση τοῦ Νάνου Βαλαωρίτη. Στὸ ἔργο –ποὺ δὲν προβάλλει ἰδιαίτερες αἰσθητικὲς ἀξιώσεις– παρακολουθοῦμε τὴν ἱστορία τοῦ νεαροῦ Λονδρέζου Ἄντονου (χαρακτῆρα βασισιμένου στὸν Anthony Huxley), πρωτοετοῦς φοιτητῆ, ποὺ ζεῖ τὴν κοσμοπολίτικη ἀτμόσφαιρα τοῦ Καίμπριτζ καὶ τοῦ Λονδίνου στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ πολέμου. Πρωταγωνιστεῖ ἐπίσης ὁ Τοῦρκος Ὁσμάν (πρόσωπο ἐμπνευσμένο καὶ αὐτὸ ἀπὸ συμφοιτητῆ τοῦ Δ. Κ.), ἡ Ἑλληνίδα φοιτήτρια Ἡρῶ (χαρακτῆρας βασισιμένος στὴν Ἡρῶ Πεζοπούλου) καὶ ἄλλοι, περισσότερο ἢ λιγότερο ἀναγνωρίσιμοι χαρακτῆρες. Οἱ διάσπαρτες ἀναφορὲς στὴν πνευματικὴ κίνηση καὶ σὲ θεσμούς ἢ ἦθη τῆς ἐποχῆς παρουσιάζουν κάποιον ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ στὸ σύνολό του τὸ ἔργο δὲν εἶναι δουλεμένο. Ὁ συγγραφέας μᾶλλον τὸ ἐγκατέλειψε πρόωρα –ἢ προσωρινά–²³ γιὰ νὰ στραφεῖ

22. Βλ. *ZEAK*, σ. 30 καὶ σ. 147-148.

23. Κατὰ τὸν Λέμαν (*GPE*, σ. 10) ὁ Δ. Κ. σχεδίαζε νὰ γράψῃ ἓνα μυθιστόρημα γιὰ τὸ Λονδίνο στὸν πόλεμο – πιθανότατα διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ. Εἰκόζω πάντως πῶς ὁ Βρετανὸς ἐκδότης ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἀνέθεσε

σέ είδη λόγου πού τοῦ ταίριαζαν καλύτερα. Τὸ δεύτερο κείμενο εἶναι μιὰ ἀποσπασματικὴ μετάφραση τοῦ Δ. Κ. τῆς ποιητικῆς σύνθεσης *Visions of the Daughters of Albion* (‘Ὁράματα τῶν θυγατέρων τῆς Ἀλβιδῶνος, 1793) τοῦ Οὐίλλιαμ Μπλαίηκ (LFP 155.16), ἡ ὁποία εἰκάζω πὼς ἔγινε πρὶν τὴν ἀναχώρηση τοῦ Καπετανάκη γιὰ τὸ Καίμπριτζ ἢ κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του:²⁴ οἱ ἐλλείψεις πού παρουσιάζουν τὰ χειρόγραφα καὶ κάποιες νοηματικὲς παρανοήσεις φανερώνουν πὼς ὁ μεταφραστὴς δὲν εἶναι ἀκόμα ἐξοικειωμένος μὲ τὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα. Ἡ ἐπιλογὴ ὡστόσο τοῦ κειμένου πρὸς μετάφραση εἶναι ἀξιοσημεῖωτη.

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

Σὲ τοῦτον τὸν Δεύτερο Τόμο συγκεντρώνονται τὰ κατάλοιπα τοῦ Δ. Κ., δηλαδή τὰ ἔργα πού ὁ ἴδιος ἄφησε ἀδημοσίευτα ὅσο ζοῦσε. Κάποια ἀπὸ αὐτὰ συμπεριλήφθηκαν στὸν συγκεντρωτικὸ τόμο *Demetrios Capetanakis: A Greek Poet in England*, πού ἐπιμελήθηκε ὁ Λέμαν,²⁵ ἢ δημοσιεύτηκαν

στὸν Βαλαωρίτη γὰ μεταφράσει ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἡμιτελὲς ἔργο, καθὼς ἐξέταζε τὸ ἐνδεχόμενον γὰ τὸ συμπεριλάβει στὸν συγκεντρωτικὸ τόμο πού ἐτοίμαζε (*GPE*).

24. Δὲν ἀποκλείεται ἡ μετάφραση γὰ ἐκπονήθηκε γιὰ τοὺς σιοποὺς τῶν διαλέξεων στὸν «Ἀσκραῖο».

25. Ἀναφέρομαι στὴ διάλεξη γιὰ τὴ νεοελληνικὴ ποίηση («An Introduction to Modern Greek Poetry») καὶ τὴ μελέτη γιὰ τὸν Τόμας Γκρέυ («Thomas Gray and Horace Walpole»). Στὸ *GPE* συμπεριλήφθηκαν ἐπίσης, σὲ ἀγγλικὴ μετάφραση, ἡ γαλλικὴ διάλεξη γιὰ τὸν Προυστ («A Lecture on Proust») καὶ ἡ μελέτη γιὰ τὴν Σαρλότ Μπροντέ («Charlotte Brontë»), πού ἐδῶ, ὡστόσο, παρουσιάζονται στὴν πρωτότυπη μορφή τους, στὰ γαλλικὰ καὶ ἑλληνικὰ ἀντίστοιχα.